

A közösségi élmény melege I.

Fiatal barátunk azt kérdezte egyszer tőlünk, a házaspártól, hogy mi is tulajdonképpen a haszna-eredménye a mi legendásan szép ifjúkori közösségeinknek. Az uram az Erdélyi Fialalok, magam pedig a Szegedi Fialalok tagjaként kötődünk egybe, s így lettünk a kérdés címzettjei is.

Ifjúkori közösségeink ma lassan a legendák kódébe vesznek, hadd mondjam hát el én is írásban, ahogy ez a legenda bennem tovább él. Vallomásom fájdalmas időszerűségét mindegyre fokozzák az újabb és újabb veszteségek, melyek az egyre öregedő élők sorából ragadnak el résztvevőket vagy közeli barátokat — mint a legutóbb e folyóirat hasábjain is elbúcsúztatott Bálint Sándort. A távozók sora tragikusan korán kezdődött Radnóti Miklós és Reitzer Béla mártírhalálával, de az újabb korszak immáron természetes halálai is egyre sűrűbben ritkítják a túlélők sorait. Így távoztak el az erdélyiek sorából László Dezső, Jancsó Béla, Balázs Ferenc, Jancsó Elemér, Mikó Imre, a szegediek közül pedig a fentiekén kívül Erdei Ferenc, Ortutay Gyula és Hont Ferenc, hogy csak a legkiemelkedőbb egyéniségeket említsen.

A közösség, amelyhez Tomori Violaként tartoztam, a két világháború közt éppen a pontos időfelezőben verődött össze a húszas évek végén, és átnyúlva a harmincas évekre, főként azok első felében volt a legtevékenyebb. A kiindulásnál — a mi kettőnk személyétől függetlenül — bekapcsolódásunkat megelőzően már komoly kontaktus volt a két diákcsoport között. Ezek a kapcsolatok is elsősorban személyi jellegűek voltak, mint ahogy munkánkban végig a közös gyakorlati tevékenység volt az összekötő, s a lényeg a résztvevők személyi viszonyulásai szerint alakult. Ez a lényeg pedig valami nagy, meleg vonzódás volt a néphez, mégpedig elsősorban tagadhatatlanul a parasztsághoz.

Ha egyetlen mondattal akarnám megfogalmazni akkori összekötő hitvallásunkat, akkor ez a testvériség vállalása a nép minden rétegével. Mégpedig úgy, hogy minél elnyomottabb volt, annál nagyobb szeretettel fordultunk feléje. Ebben a furcsa, fordított arányú érzelmi telítődöttségben szinte éreztük, hogy dobog a lábunk alatt a föld, ahogy dacosan éppen azokhoz járunk, akikről a disznótoros város úri és módos köreiben beszélni sem volt illendő. Akiktől a város a maga zsírját begyűjtötte. A Szegedet környező falvak és tanyák lakosságának zöme bérlő volt a város óriási kiterjedésű földjein, s a nyomorúság, a teljes anyagi kiszolgáltatottság és tehetetlenség kényszerítette rá, hogy a drága bérletekhez ragaszkodjon. Sőt azok összegét sokszor — tavaszi árveréskor egymásra licitálva — maga a bérlők tömege verte fel, mert más kereset nem kínálkozott. A parasztság történetének ezt a szakaszát utóbb többen megírták (köztünk nevelkedettek is, mint Erdei Ferenc), de én most elsősorban a mi közösségünk hajnali eszmélkedésének összeverődésére, hős kori tetteink döbbenetére és felismeréseire emlékezem, úgy, ahogy azt a húszas és harmincas évek fordulóján magunk éltük át.

A fejlődés ritkán egyenes vonalú és egyszerű. Buday Györgyöt, a mi akkori vezetőnket a művészettörténet ma elsősorban mint fametszőt tartja nyilván, aki ebben a közben népszerűvé vált műfajban ma is egyedülállót tud alkotni a szintetizáló portrék sorozatával. Abban azonban, ahogy ez a különleges tehetség egész drámai költeményeket fogalmaz meg egy-egy, a világsajtót is bejáró arcképből, abban benne van ifjúságának balladási stílusa, mely éppen az akkori feszültségek kifejezésének eszközeül választotta az éles, fekete-fehér ellentétet. De előbb volt a feszültség, és aztán kinlódta ki hozzá a kifejezési eszközt, mint ahogy előbb volt a közösség, melynek ő vezetője és szervezője lett, s aztán alakultak ki az egyéni életpályák. Ezeknek sem mindegyike vált látványossá, de az egyszerűbb sorsokon át is máig sugároz az a közösségi meleg, amelynek boldog, irigyelt részesei lehettünk.

Eppen azért, mert már nagyon sokat írtak erről a közösségről, igyekszem a legkorábbi időkről írni a legrészletesebben. A későbbiekéről már több a hozzáférhető dokumentum. Elsősorban a saját írásaink (tanulmányaink és cikkeink), Buday, valamint Radnóti művészi alkotásai. Az idő, amelyről szólok, a húszas évek vége s a harmincasok eleje és közepe.

Az 1920-as évek derekán Szegeden a református diákság a Bethlen Gábor Kör-be tömörült. Programja elsősorban diák szociális munka volt. A kör elnöke Suba Károly jogász, s legközelebbi munkatársai Jancsó Béla és Csögör Lajos orvostanhallgató. Jancsó Béla lelkes híve volt akkoriban az Ady—Móricz—Szabó Dezső nevét zászlóként használó ifjúsági mozgolódásnak, s utánuk még évekig azzal kezdődött a „belépés” ebbe a lelki közösségbe, hogy az új tagok a Bethlen Gábor Kör nyikorgó ajtájú könyvszekrényéből valóságos kötelező olvasmányként kapták kölcsön az ő műveiket. Ez a ma már szerénynek látszó mozgolódás fontos szerepet töltött be az akkori ifjúság nevelésében. Jómagam is otthon és az iskolában azt tanultam, hogy „úrilány” nem olvas Adyt. S bizony nemcsak a tanári és szülői előítéletekkel kellett megküzdenem, hanem a belémnevelt és az akkori középosztály módján értelmezett szeméremérzéssel is, amíg Móricz Zsigmond realizmusát meg tudtam szeretni. Mág emlékszem a heves mozdulatra, ahogy a napsütéses verandán ülve a földhöz vertem a *Sárananyt*, amikor szüleim déli pihenője alatt lopva olvastam a Budaytól kapott könyvet, s az olvasmány az arcomba kergette a vért. Aztán gondolatomban megvillant a kicsit gúnyos mosoly, amellyel Buday mindig számon kérte az olvasmányt, s végül is a dacos „csak azért is” győzött. Pedig volt ellenhatás bőven. Bátyám például, a pár évvel idősebb vegyész, még a haladó Szent-Györgyi Albert tanáregédjeként is irtózva látta „eltévelyedésemet”, s az egész akkori szabódezsős parasztromantikától féltette a hűgát ilyenformán: „Csak nem akarsz a Farcády Judit sorsára jutni?” Hogyne féltettek volna minket jó szüleink, hiszen engem még a festőakadémiára sem engedtek, ahova eredetileg készültem. Matematika szakos tanárjelöltként kellett beiratkoznom az egyetemre, mert akkor szerintük még ez volt az egyetlen „tisztes-séges nőnek való pálya”.

Igy munkált köztünk a kis könyvtár, melynek polcain a fentiek mellett sokat olvasott más kedves költőink sorakoztak. Köztük Aprily Lajos, Bartalis János és Tompa László. Erdélyi szellem vegyült az Alföld izes realizmusába. A kör elnöke ekkor már Buday György volt, akit Suba, Jancsó és Csögör maguk jelöltek utódnak, amikor tanulmányaik végeztével visszatértek Erdélybe. Buday a romantika felől erőiesen a realizmus felé kanyarodott. Tudatosan szervezte be az időközben az egyetemre bekerült sok alföldi fiút. Realizmusa annyira erős volt, hogy az alig megszerzett hivatalos keretek védelmében a tényleges mozgalommá nőtt tevékenységnek olyan nevet talált, amely természetesen nyitotta tágra a kapukat a hozzánk csapódó más vallású diákok előtt is. Egy londoni tanulmányútján szerzett módszertani ismeretei alapján megszervezi az angol settlement munka mintájára — alföldi feladatokhoz alkalmazkodva — a „tanyai agrársettlement” munkát. Ez a munka évekig tartott, s a környékbeli falvak és tanyák népének felkeresését, megismerését, spontán népművelést és önkéntes szociális segítségnyújtást vagy legalábbis annak kísérletét jelentette. Sokan vettünk benne részt, felfedezve a magunk számára a paraszti élet nyomorúságát, az irodalmi szűrőn át bennünk eleinte hamisan kialakult romantikus szépségeszmény valódi hátterét. A parasztság életébe bekapcsolódva, velük együtt éltük át a társadalmi tehetetlenség és kiszolgáltatottság konkrét élményeit.

Első feladatként azt tűztük ki magunk elé, hogy pártatlan vizsgálódást folytassunk, és minden állásfoglalás nélkül, tudományos alapon állapítsuk meg a városok, falvak és tanyák helyzetét. Az első években jelentős mennyiségű adatot gyűjtöttünk, úgyhogy megkísérelhettük azokat a sajtó útján és nyilvános vitákon közzétenni. Ebben az erőfeszítésünkben, hogy felébredjünk a közérdeklődést, nagymértékben segítségünkre voltak azok az előfutárok, akik felhívták a közönség figyelmét a mi módszereinkre. 1929-ben és 1930-ban előadásorozatokat szerveztünk, hogy a fiatal szakemberek legjobbjainak bevonásával megbeszéljük a szociográfiai módszereket, és hogy ráébredjünk azokra a szomorúan szeszényszerű adatokra, melyek végül behatoltak az egész magyar sajtóba. A napilapok és folyóiratok beszámolóit folytán előadásainknak mindenütt nagy visszhangja volt, s ez bizonyos mértékben hozzájárult ahhoz, hogy ettől kezdve az Alföld és különösen a tanyák népének életét és helyzetét realisabban lássák. Egy kiadványszerzőben megjelentettük vitáink eredményeit és bizonyos, hasonló természetű speciális tanulmányokat. [...]

Mindjárt valljuk meg: munkánk 1928 évi kezdete óta azt tapasztaltuk, hogy számunkra, talán kissé túlságosan lelkesedő fiatalok számára a szigorú vizsgálati módszer, a tudományos analízis lehetetlen. Túlságos lelkesedésünkben nem tudtuk megőrizni a fényképező lencse érzéketlen objektivitását a paraszti élet ezer apró vagy óriási tragédiájának felismerésében és regisztrálásában. Akarva, nem akarva aktív segítséggel kellett közbelépniük szerény anyagi erőnkhez mérten. Eközben közvetlen kapcsolatba kerültünk az élettel, s nemcsak tudományos vizsgálataink

tárgya kínálta önként saját magát, hanem ugyanakkor az idő is sürgette a gyakorlati szociális tevékenységet. Ettől kezdve ez a kétféle munka párhuzamosan haladt. A tanácskéresek, panaszok, a magára hagyott parasztságból előkivánczó kerő levelek valósággal elárasztottak minket. [...]

Hadd mondok el néhány személyes példát a fentiek illusztrálására. Az egyik Tápén történt, ahová kis közösségünk másik női tőrzstagjával, Arvay Erzsébettel hetente kijártunk. Ez volt a mi „körzetünk”. Rendszerint vasárnap mentünk ki, de jómagam néha még hétköznap is kiszaladtam, amikor a tanulmányaim engedték. Apróbb-nagyobb „ügyintézéseink” voltak, a mi önként vállalt szolgálataink, amelyekhez hozzá tartoztak a mi „nőies módszereink” is. Ez abból állt, hogy ismerős üzletekből maradék anyagokat szedtünk össze vagy vásároltunk meg olcsó áron, s ruhácskákat varrtunk belőlük tápéi kisgyermekeknek, vagy a tápéi asszonyokkal foltozó délutánokra ültünk össze. Közben felolvastunk nekik vagy politikai beszámolót tartottunk, mert a szoba háttérébe be-behúzódtott néhány férfi is. Egy ilyen beszámolóra Buday jött velem, s azzal kezdte: „Végre megbukott a Bethlen-kormány.” Az asszonyok felkapták a fejüket, és bizony nehezen lehetett megmagyarázni nekik, hogy ez miért „végre”, és miért jó nekik. Egy másik alkalommal Radnóti Miklós írt kéresemre egy mesét, amely burkoltan szintén politikai oktatást tartalmazott (*Mese a szomorúfűzfáról*). Ezekon a szűk körű kis baráti összejöveteleken alakult ki annak a szüksége, hogy tartsunk nagyobb szabású előadást az egész falunak. Lelkesen meg is szerveztük, s ki is vonult egy jókora baráti társaság. Illedelmesen elkértem előre az állami iskola egyik termét, s a faluban meghirdettük egy vasárnap délután 3 órára az előadást.

Vidám kivonulásunkat, mint egy dongó méhraj, várta a falu az iskola előtti téren összegyülekezve. Az asszonyok csecsemőkkel a karjukon, férfiak, gyermekek, öregek vegyesen. Kérdésemre, hogy miért nem ülnek be a terembe, azt válaszolták: mert be van zárva. Izgatott kérdezősködésemre aztán megtudtam, hogy az Alföldkutató Társaság (amelyet hivatalos kontraszervnek szántak a hatóságok, az ifjúság egyre forradalmibb parasztszimpátiája ellen) betiltotta az előadást. Jellemző a helyzet akkori kavargására és ideológiai kavartására, hogy én, a református lázadó egyből a katolikus plébános bácsihoz fordultam, aki dacos bátorsággal rögtön megnyitatta az egyházi iskolát, s annak egyik termében tartottuk meg akkor egyik legforróbb hangulatú, nagy sikerű előadásunkat. Falusi nincstelenek és városi diákok ott igazán együtt éreztük a magunkénak az ez alkalommal is elszavalt egyik kedves versünknek, Juhász Gyula *A tápai Krisztusának* meleg sorait:

*Az ország útján függ, s a földre néz,
Arcán szelid mosoly a szenvedés.*

*A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.*

*Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak, és várja az időt,*

*Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet néki is terem.*

*A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.*

*Olyan testvéri áldással tekint
Feléjük, és biztatja hiveit.*

*Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is, és egy a zivatar,*

*Mely őt paskolja, s a falut veri,
Es folyton buzgó őt szent sebei*

*Nem a magyarság sorsát hirdetik?
És ki segít már, ha ő sem segít?*

Forró hangulatú előadásainkon egyébként hasonló előzmények hatására gyakran annyian gyűltek be a falu és a tanyák népéből, hogy rendszerint a folyosón is álltak, és emiatt az előadóterem ajtaját nyitva kellett tartani. Ez maga után vonta, hogy a hideg téli időben az idősebb parasztemberek feltett kalappal ültek a teremben. Ezt aztán hivatalosan fel lehetett róni nekünk. Amikor egy másik betiltás ellen tiltakoztunk, így hangzott a vád: tiszteletlenségre nevelik a közönységet. „Kalappal a fején ül a hallgatóság!” Nyíltan még a vádlónak is nehéz volt megfogalmazni a „gyanú” és a hatósági bizalmatlanság okát, hiszen irodalmi értékű műsorokról volt szó.

A falu szemléletének alakítása összefonódott a magunk alakulásával. Cselekvés közben alakítottunk és alakultunk. Hogy volt mit fejlődni, arra ismét egy személyes példa: tápéi barátnőim közé tartozott egy bizonyos Annus néni. Ez az Annus néni engem, a későbbi néplélektani kutatót különösen vonzott, mert szinte szemléltető példája volt a homályosan kavargó hitnek és hiedelemnek. Ő volt az egészséges elmaradt falu egyik „gyakorló” vajákosa. Pogány hivatás és kereszt-

Buday György fametszete (1936)

tyén „hivatal“ nem egyedülálló példája még abban az időben. Maguk a parasztok úgy hívták ezeket a rendszerint magányos, idős asszonyokat, hogy „szent boszorkányok“. Nos, erről a viszonylag városközelben élő „boszorkány barátónmról“ sokát meséltem Ortutay Gyulának, aki igen korán talált rá közülünk későbbi hivatására, s már akkor kibújt belőle a későbbi néprajzos. El is jött velem Annus nénihez abban a reményben, hogy majd bőséges anyagot gyűjt magának. Hiába volt azonban minden igyekezetem, hogy az előzőleg köztünk már kialakult baráti hangot Ortutay számára gyümölcsöztessen, sehogy sem akart beszélni az új jövevény előtt. Hiszen rólam is tudta, hogy érdeklődő kíváncsiságom és elnéző barátságom mögött éppen az ő hiedelmei ellen is törő erők munkálnak. Nem tudhatta, hogy nem ellensége-e az új vendég. Végül Ortutay a gyógyító eljárásokról szóló beszélgetésbe egy ügyes fordulattal belelopott egy más vidéken mástól tanult mondókat. Felcsillant erre az Annus néni szeme, mondván: „Hát maga is tudó?“ S már öntötte is viszonzásul a ráolvasó mondókat a maga tárházából.

Alakulásunk önmaga is iskolapéldája lehet egyén és közösség viszonyának, a tevékenység közben alakuló kiscsoport döntően visszaható erejének. Ez, éppen az összekovácsolódás folyamatában olyan irányt és értelmet szab az egyén fejlődésének, hogy annak során éppen az jusson szóhoz az egyénből, ami mint képesség megvolt ugyan benne, de a kifejlődéshez szükséges energiát a közös tevékenység életető, gyarapító erejétől kapta.

Maradjunk egy pillanatra Buday példájánál, aki a fő kovász volt, de aki maga is ebben az energiákat kanalizáló és erőket fejlesztő termékeny közösségben találta meg művészi egyéniségét. Kolozsvárról Szegedre származott diákként, joghallgatóként nagyon magányosnak érezte magát. Kezdetben egyedül járta a Tiszaparti füzeseket, s rajzolta a téli, kopasz törzseket, különös emberalakokat látva belebunkós, göcsörtös bogaikba. Fákbul és rajzokból próbált embertársakat teremteni magának, miközben idegenként hanyódott a disznótoros város bálozó, „bajtársi“ életet élő jogásztársadalmában. (Később, amikor már mi, régi magánosok többen tartoztunk a magunk alkotta közösséghez, ezeket az akkor még a nagy többségben lévő bajtársakat magunk közt „sujtásos“ és „csuklóforgató“ magyaroknak hívtuk.)

A diákságból lassan kivált egy-két alak, akik a régi kolozsvári kisdíák szép, meleg élményeit idézték Buday számára. Elsősorban Jancsó Béla, akivel még Kolozsváron összebarátkozott, s aki ugyanabba a református kollégiumba járt, mint ő, csak három évvel feljebb. Erre a középiskolás korra esik az az idő, amikor Imreh Lajos az *Ifjú Erdély* című folyóiratot Kolozsváron megindítja. Hogy az ifjúságnak magának is helyet adjanak a szerkesztésben, *Somvirág* címmel minden számban olyan négyoldalmi anyag jelent meg, amelyet ténylegesen Buday állított össze, de a formai szerkesztést, ellenőrzést Imreh Lajos kívánsága szerint egy fiatal felnőtt, Járossy Andor végezte. Ezekben az években még szó sem volt falumunkáról, inkább a modern művészetek iránt érdeklődő, rajzolgató fiút fűzték a lelkesedés ifjúkori érzelmei ehhez a körhöz. Buday még később, érett művészként is szívesen emlegette például, hogy az akkor kötött barátságok alapján később

Jancsó Béla öccse, Jancsó Elemér Párizsból küldött neki egy csomó fényképet a Notre-Dame kimeráról, amikor *Mai kimerák* című sorozatán dolgozott. Jancsó Elemér akkor és ott Párizsban került a marxizmus vonzásába.

Igy vezettek ifjúkori élmények, a személyes kapcsolatokon keresztül, egy olyan közösségi csirához, mely a húszas évek derekán Jancsó, Csögör és Suba szegedi közös internatusi szobájában kezdett növekedni. Ez a néhány barát közt létrejött kézfogás adta most már Jancsóék távozása után feladatként Buday kezére a Bethlen Gábor Kör vezetését: „Rajtad áll, hogy csinálj belőle valami becsületes, értékes dolgot.”

A Tisza-parti magányos séták keresései után így sarkallta most már a vállalt szerep is Budayt a kör kiszélesítésére. Az egyetemi questurában kiírt névsor alapján tudatosan toborozta az Alföldről jövő tagokat, akik közül különösen a paraszti származásúak egyre többen vonzódtak a táncoló, mulatozó fiatalok helyett a komolyabb kérdésekkel foglalkozó kis csoportokhoz. Önként adódott a nép felé fordulásnak az a formája, mely az alföldi parasztságban találta meg mindazt, amire egy ifjúkori, rajongó érzelmektől fűtött, tette vagyó közösségnek szüksége volt. Nekünk éppúgy szükségünk volt rájuk, akiket dajkáló (hogy ne mondjam, világmegváltó) hajlamainkkal körülrajongtunk, mint nekik, a magukra hagyott, a társadalmi nyomás alatt tehetetlenül nyomorgó tanyasiaknak és falusiaknak a felőlük forduló érdeklődésre és szeretetre.

Irodalmi hatások és az erkölcsi szerep keresése szerencsésen keveredett egyeseknél a származásukból fakadó, másoknál pedig épp az idegenség és a magányos ráutaltság okából ható érzelmekkel.

A közös élményeket végtelen viták követték, amelyek visszahatottak ránk. Minél hevesebben védjük pillanatnyi egyéni álláspontunkat egymás között, annál fontosabbá vált számunkra a közösség értékelése, melyhez igazodtunk, mely vitáink során alakult. A közösség egyéniséget formáló paradox hatására fejlődött ki a tagok személyisége, alkotóereje. Így vált egyszeriben kiforrott művésszé Buday György is, az *Alsóvárosi búcsút* ábrázoló fametszet-sorozatával, melyre eleinte még a nevével sem akarta ráírni, annyira közös volt az élmény. Sőt az élményt is közösen foglaltuk szavakká, alkotássá azonban ilyen magas színvonalon csak az ő, közben kikristályosodott stílusában válhatott művészetté. A *Boldogasszony búcsúja* című fametszetsorozat 1931-ben jelent meg, s elnyerte a Bibliofil Társaság zsűrije által adományozott címet: az 1931-ik év legszebb magyar könyve. Muzgalmunk ezzel a lépéssel új határkőhöz érkezett. Egyebek közt talán ez is indokolja, hogy hosszabban időztem annak az embernek a pályakezdésénél, aki végig irányítója, eleven kovásza maradt közösségünknek. Együttal ez az esemény is szemlélteti, hogyan fonódik egybe egymást görgetve egyén és közösség sorsa. Ezen a szép kiadványon szerepel először kiadóként „A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollegiuma”. Formailag ezzel pecsételődött meg a belső érés folytan szükségképpen külsőleg is mindig újjászülető közösségünk harmadik létezési formája. Mielőtt még továbbkísérnénk a kifelé elsősorban kiadványsorozatban jelentkező harmadik fejlődési fázist, vissza kell térnünk a középső fokozathoz.

Az agrársettlement-korszak, mely a középső összekötő éveket jellemezte, ismét iskolapéldája annak, hogyan születik az új a régiből, és hogyan él tovább a régi az újban is. Ebben a középső korban (a húszas évek legvége és a harmincas évek eleje) már nem volt elég a közvetlen kapcsolat teremtése a parasztsággal, hanem kifelé is hangot akartunk adni megrázó tapasztalatainknak. Feszült bennünk a sok élmény, és szeretettük volna azok hatása alatt a mások szemléletét is átalakítani. Erőfeszítések tettünk előadások és sajtó útján a közérdeklődés felkeltésére. Ezeket az előadásokat, vitaesteket a városban rendeztük, párhuzamosan a tanyasiaknak és falusiaknak rendezettekkel, de merőben más céllal. Fel akartuk hívni a figyelmet a valóságra. Jó eszköznek bizonyult erre a fénykép is, és így köri helyiségünk falait azokkal raktuk tele. Kiállításokat is rendeztünk, grafikonon és fényképeken mutatva be munkánk adatait. Valósággal megrázó volt egy fényképsorozat, melyet egyik barátunk, Kárász Judit készített, párhuzamos képeken állítva szembe a város és a falu életét (például: elegáns lakkcipős láb mellett az éles tarlón gyalogoló földműves meztelen lába).

Irodalmi érdeklődésünkben tovább élt a kötődés Erdélyhez. Tamási Áron- és Tompa László-estet rendeztünk. Ezeket az elsősorban irodalmi jellegű esteken is éleződött azonban az egyre osztályharcosabb szemlélet. Mindannyiunk „Aronkája” — akivel a nyilvános est előtt és után forró hangulatú, szűk körű beszélgetésen tisztáztuk meggyőződésünket — ott, a mi irodalmi estünkön olvasta fel először a nyilvánosság előtt *Rendes feltámadás* című novelláját. Volt is botránkozó visszhang a másnapí sajtóban, de annak mi csak örültünk. Éppen a minél hangosabb visszhangot akartuk. Akkor még szinte élvezettel cicáztunk a hatóságokkal, de

közben egyre több gondot okoztunk szüleinknek. Itt ismét érdemes rámutatni, hogyan használja fel a régít a születőben levő új. Néhány társunk túl hangosan szájalt magánbeszélgetés során egy olyan utcasarkon, ahol a rendőrség egyik spicilije fülelt. Eppen május elseje előestéje volt, és ilyenkor különleges óvintézkedéseket tettek. Három barátunkat azonnal letartóztatták, és egy éjszakát a rendőrségen töltöttek, de másnap reggel sietve engedték őket szabadon, nemcsak azért, mert valóban ártatlanok voltak minden május elsejei zavargás szervezésében, hanem azért is, mert kiderült, hogy a szülők közt tisztos egyetemi tanár, sőt városi ügyész is volt. Atyáink ugyan nem nagyon örültek sem az efféle kalandoknak, sem a tőlük elkanyarodó fejlődésünknek, szükség esetén azonban nem hagytak minket cserben. Hogy otthon mit kaptunk, az más lapra tartozik. Az én — egyébként nagyon szelíd és jóságos — édesapám például felháborodva dobta tűzbe Radnóti Miklós nekem dedikált első kötetét (*Újmódi pásztorok éneke*), ezzel a megjegyzéssel: „Hogy mer neked egy ilyen istentagadó könyvet dedikálni?”

„Egyetemi atyáink“ közt is voltak, akik kiálltak értünk a kari üléseken — különös módon elsősorban két katolikus pap: Sik Sándor és Várkonyi Hildebrand. A természettudományi és bölcsészeti kar ülésein ott ültek akkoriban egymással szemben a zöld asztal körül Horger Antal és Sik Sándor meg Imre Sándor, de ott ült Szent-Györgyi Albert és a támogatását élvező ifjú Bay Zoltán is, a modern fizika előharcosa, és az a csak egzakt tudományoknak élő matematikus Riesz Frigyes is, aki bölcs mosollyal és elnézéssel szemlélte a tudomány elefántcsonttornyából a mi „hancúrozásunkat“. Mi pedig fiatal erőink érzetében eleinte valóban játékosan élveztük az ütközéseket. A szembenállás lassan kezdett elszántabbá válni, különösen Radnóti Miklós és Hont Ferenc intenzívebb barátságának hatására. Őket eleinte mint új barátokat vonzotta a már meglévő, falumunkát és irodalmi esteket szervező közösség, de lassan a legszorosabb belső maghoz kovácsolódtak, amely egyúttal velük együtt, éppen az ő hatásukra is fejlődött, alakult tovább.

Buday György:
Tiszapárt (1936 körül)